

Відгук

на дисертацію Ніколаєнко Ольги Олександрівни «Польські жінки Наддніпрянщини в другій половині XIX – на початку XX ст.: громадське і приватне життя», представленої на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – Історія України

Представлена до захисту дисертаційна робота є першим в українській історіографії узагальнюючим дослідженням, що розкриває громадське і приватне життя польок на українських теренах, що входили до складу Російської імперії в другій половині XIX – на початку XX століття. Необхідність наукової розробки теми дисертації автором належним чином обгрунтована. Адже, дослідницею порушена низка проблем, які досі стояли осторонь уваги науковців. Актуальність теми роботи підтверджується так само й тим, що вона пов'язана з виконанням науково-дослідницької проблематики кафедри історії України Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна «Політична та соціально-економічна історія України (друга половина XVIII – XX ст.). Історія Слобожанщини». Номер державної реєстрації 0112U004753.

Не викликає заперечень практичне значення роботи. Проблематика дисертації узгоджується з метою та завданнями дослідження і є адекватною внутрішньому змісту роботи. Вона має чітку структуру, що дозволило автору глибоко розкрити поставлені наукові завдання. Хронологічні рамки окреслені цілком коректно. Адже дійсно розгром Січневого повстання і початок Першої світової війни стали визначальними датами у проміжку яких діяльність жінок польок мала не тільки приватну складову, але й суспільне значення. Наукова новизна роботи визначається постановкою і вирішенням низки науково-дослідних завдань, які раніше не перебували в полі зору фахівців, або висвітлювалися фрагментарно.

Праця має логічну структуру й побудована за проблемно-хронологічним принципом. У ній послідовно розкриваються головні питання, які складають предмет дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, п'ятих

розділів, двадцяти одного підрозділу, висновків, а також списку використаних джерел і додатків. Основний текст дисертації викладено на 340 сторінках, повний обсяг роботи становить 479 сторінок.

Перший розділ дисертації «Історіографія, джерела, методологія та методи дослідження» присвячений аналізу історіографії та характеристиці джерельної бази. До історіографії автором була залучена, як загальноісторична так і спеціальна література, що враховує комплексний підхід до вивчення проблеми. Необхідно відзначити раціональність підходу до історіографічного огляду, який поданий у систематизованому вигляді за проблемно-хронологічним принципом. Дослідження громадського і приватного життя польських жінок спиралось на комплекс джерел, що включали: 1) законодавчі акти, 2) матеріали органів управління, організацій та об'єднань, 3) статистичні дані, 4) періодичну пресу, 5) документи особового походження, художні, літературні тексти, 6) художні зображення. Автор провела значну пошукову роботу, сформувала досить репрезентативний комплекс джерел який включає не лише опубліковані але й архівні документи деякі з яких вводиться до наукового обігу вперше. Ці джерела дозволили накреслити цілісну картину становища польських жінок. У логічному взаємозв'язку подані головні методологічні принципи і методи дослідження.

До позитиву рецензованої раці віднесемо те, що автор за необхідності проводить певні паралелі, або ж намагається порівняти ситуацію з іншими теренами де проживали польки (Варшава, Познань). Опрацювання тексту дисертаційного дослідження О.О. Ніколаєнко переконує в тому, що вона провела велику пошукову, аналітичну роботу, синтезувала і узагальнила значний масив інформації. Отримані результати свідчать про оволодіння автором досліджуваною темою, про її здатність до самостійного аналізу історичних джерел, про достатню наукову і методичну підготовку. На наш погляд, дослідницька мета дисертаційної роботи досягнута, а її наукові завдання реалізовані успішно. Зокрема, у другому розділі «Соціально-демографічна характеристика польських жінок та їх участь у соціально-економічному житті», що складається з трьох підрозділів, піддано аналізу

польських жінок як окремої соціальної групи, з особливостям їхньої освіти та зайнятості у суспільному виробництві. Заслуговує на увагу соціально-демографічна характеристика польських жінок здійснена у першому підрозділі. Автор присвятила його аналізу чисельності, розселення, станового складу, а також особливостям світогляду польок із різних соціальних груп. Опираючись на низку статистичних джерел, запропонувала демографічну характеристику польських жінок, що дало їй підстави зробити висновки про динаміку розвитку цієї соціальної групи. Дисертантка цілком справедливо констатує, що національна свідомість інтелігенції, позбавленої легальної можливості зберігати національну ідентичність, в умовах русифікаційного наступу та інонаціонального оточення піддавалась змінам. У другому підрозділі, аналізуючи стан освіти автор зазначає, що мовою навчання для багатьох жінок польської національності була російська. Аналізуючи у третьому підрозділі зайнятість у суспільному виробництві дисертантка прийшла до висновку, що динаміка розвитку освіти польських жінок та їх включення у суспільне виробництво свідчать про поступове залучення польок до публічної сфери, посилення їх участі у соціально-економічному житті.

У третьому розділі «Польські жінки в суспільній свідомості» дослідниця поставила за мету розкрити місце жінки в різних її сферах – в громадсько-політичній думці, праві, побутовій свідомості, мистецтві. На її переконання образи жінки, з одного боку, відбивали реальність, а з іншого – виступали ідеалізацією або гіперболізованим символом. Аналізуючи в першому підрозділі жіноче питання в громадсько-політичній думці дисертант проаналізувала проблему емансипації жінок другої половини XIX – на початку XX ст. Еволюція правового статусу польок висвітлена в другому підрозділі «Правове становище польських жінок». На підставі застосування контент-аналізу до публікацій автором виявлено, що в польському соціумі міцно закарбувалися гендерні стереотипи, що визнавали за жінками й чоловіками набір різних соціальних функцій – все це знайшло відображення у третьому підрозділі третього розділу дисертації. В наступному підрозділі дослідниці вдалося виявити типові образи, що характеризували жіночі постаті на полотнах тогочасних польських митців.

У четвертому розділі під заголовком «Польський жіночий рух» міститься аналіз причин і передумов активізації громадської діяльності польських жінок в регіоні, включено характеристику провідних течій, організаційних форм і визначено етапи жіночого руху. Розкриваючи у першому підрозділі головні тенденції розвитку російського та польського жіночого руху другої половини XIX – початку XX ст. дисертант розкриває провідні течії жіночого руху Російській імперії, що впливали на становлення й розгортання польського жіночого руху. Логічним продовженням став наступний підрозділ «Участь польок у загальноросійському революційному русі», де проаналізовано діяльність польських жінок у ліворадикальних організаціях: передумови залучення жінок у боротьбу з суспільно-політичним устроєм, соціальну базу учасниць таємних гуртків, форми роботи і її значення. Не випала з поля зору дисертанта феміністська діяльність польок. Наступний підрозділ присвячений роботі польських жіночих товариств *Kola kobiet polskich Kijowa* (1907 р.) та Одеського товариства рівноправ'я польських жінок (1913 р.). У четвертому підрозділі викладено матеріал стосовно організованого польками руху взаємодопомоги. Належне місце в дисертації відведено релігійності польських жінок. У п'ятому підрозділі висвітлено діяльність католицьких жіночих орденів. У шостому підрозділі в загальних рисах досліджено культурно-просвітницьку роботу польок. Наступний підрозділ «Благодійницька діяльність» характеризує участь польських жінок у галузі доброчинності, висвітлює напрямки й форми філантропічної діяльності.

П'ятий розділ «Приватне життя польських жінок» присвячений висвітленню основних функцій і соціальних ролей польок у приватному житті, а саме – місцю жінки в системі родинних відносин, материнству, як провідній соціальній ролі, а також гендерним особливостям функціонування пам'яті в польському середовищі та облаштуванню приватного простору, оскільки аналіз цих сфер дозволив дисертанту охарактеризувати місце жінки в польському соціумі. Тому природно, що у першому підрозділі автор характеризує польську родину, як первинну складову соціальної структури, визначає провідні функції та значення жінки в ній. Цілком слушно в наступному підрозділі дисертант

констатує, що прагнення емансипації жінок, яке в Західній Європі реалізовувалось жінками в боротьбі за свої права в публічній сфері, трансформувалось у польок в отриманні впливових позицій у приватній сфері. У третьому підрозділі автор приходить до важливого висновку про значення польських жінок у передачі родинної та національної пам'яті, а також визначила їх вплив на формування історичної свідомості поляків. У підрозділі 5.4. «Гендерні аспекти організації простору в помешканнях польського населення» висвітлені функції польських жінок в організації і упорядкуванні побутового життя родини, визначені гендерні диспропорції в облаштуванні фізичного простору домівки та плануванні подорожей.

У висновках викладено найбільш важливі результати, отримані в дисертації, які містять формулювання розв'язаної наукової проблеми. Загалом можна констатувати: здобувачеві наукового ступеня доктора історичних наук вдалося досягнути визначеної мети, вирішити поставлені завдання і відтворити основні віхи громадського та приватного життя польок. Робота є цілком самостійною. Автореферат та наукові публікації повністю відображають основні положення і результати дослідження. Дисертаційна робота пройшла відповідну апробацію, в тому числі й на численних міжнародних і Всеукраїнських конференціях.

Зауваження та дискусійні положення. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу О.О. Ніколаєнко, її актуальність, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, вибір методологічних підходів, репрезентативну історіографічну та джерельну базу, варто зазначити, що проаналізоване дисертаційне дослідження, як і кожна наукова робота, не має межі вдосконалення, містить низку дискусійних положень та зауважень, які мають рекомендаційний характер, а саме:

- Очевидно більш ретельно необхідно підходити до задіяної термінології. Зокрема. На с.16 автореферату і с.80 дисертації автор веде мову про «жіночу історію», тоді як, на нашу думку, необхідно вести мову про «історію жінок» певного регіону тощо.

- Поза увагою дисертанта не залишилося видання польських феміністок «Przedswit. Dwutygodnik dla Kobiet» за редакцією Я. Седлячко. Однак, дисертант чомусь подає роки виходу двотижневика 1893-1896, тоді як він виходив у Львові й у 1897 році. Для прикладу наведу «Przedswit. Dwutygodnik dla Kobiet» № 19 від 5 грудня 1897 року з редакційною статтею «Вігілья Св. Анджея».

- Аналізуючи вплив позитивізму другої половини ХІХ ст. на суспільну свідомість і на польський національно-визвольний рух дисертант не оперлася на сучасні дослідження д.і.н., професора О. Богдашиної і праці опонента, стосовно політичного угруповання «станьчиків» та місця позитивізму загалом і позитивістської краківської історичної школи в польській історіографії.

- Дисертант дещо ширше (в географічному сенсі) розглянула ситуацію щодо діяльності жінок польського походження, тому доцільніше було вести мову про польок на українських теренах, що входили до складу Російської імперії.

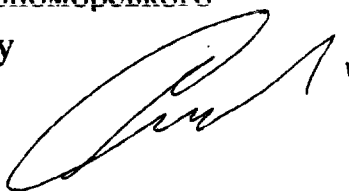
- Дисертант здійснила порівняльну характеристику рівня освіти польських жінок у різних регіонах, а також її співвідношення з чоловіками-поляками (с.120). Було би цікаво прослідкувати рівень грамотності польок у співвідношенні до жінок інших національностей. Наприклад, українок і росіянок.

- Нажаль, автору не вдалося уникнути в тексті дисертації та автореферату граматичних помилок.

Основні положення і висновки дисертації знайшли відображення в 53 публікаціях автора, з яких 18 – статті у фахових виданнях України, в тому числі у тих, що включені до міжнародних наукометричних баз, 7 – у періодичних закордонних виданнях, 28 – у інших виданнях та матеріалах конференцій. За своїм змістом та оформленням рецензована робота О.О. Ніколаєнко повністю відповідає вимогам МОН до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук і «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами,

внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України 18.08.2015 р. № 656, а її автор заслуговує присудження спеціалізованою вченою радою Д 64.051.10 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики Чорноморського
національного університету
імені Петра Могили

Є.Г. Сінкевич

Підпис Сінкевича Є.Г. засвідчую
Начальник ВК О.А. Саєнко

6.12.2017р.

Візрук операцій: 8.12.2017р.

Генерал секретар Мабс